

Szerdahelyi Zoltán

Az, hogy nyelvészkedünk, az egy magánügy

Vászolyi Erik ausztráliai magyar nyelvessel
Szerdahelyi Zoltán készített interjút

Vászolyi Erik Ausztráliában élő, magyar nyelvész, akit a világban Eric Vasse néven ismernek. Nemzetközi ismertsége elsősorban abból adódik, hogy elvégezte az ausztráliai beenszülött nyelvek és nyelvjárások feltérképezését (mintegy 100 nyelv és ennek több száz nyelvjárási változata). Vászolyi Eriket azonban nálunk elsősorban a finnugrisztika tudománya tartja számon. Hazai publikációi főleg a nyelvrokon zürjéneknél végzett kutatásairól számolnak be. Legutóbb a tavasszal jött ki egy közös kötete Lázár Katalin népzenekutatóval a Tinta Könyvkiadónál, Sudár fenyő nőtt az erdőn címmel (alcím: Énekek Komiföldről). Őszi budapesti beszélgetésünk e kötet apropóján indul.

– Az MTA Nyelvtudományi Intézetében áprilisban tartották közös könyvük bemutatóját, amin nem lehetett jelen. Most, „megkésve” tudott csak Budapestre jönni. Bár, ha meggondolom, ez a néhány hónap semmi ahhoz a 40 évhez képest, amennyit a kötet megjelenése csúszott...

– Könyvünk azért nem jelenhetett meg eddig, mert a Zürjénföldön feljegyzett szöveges anyagot ugyan három kötetben kiadták már (Vászolyi–Vasse, Eric: *Syrjaenica I–III*. Szombathely 1999, 2001, 2003), a gyűjtésnek ez a része viszont a népzenei anyagot tartalmazza, amelynek közzétételéhez etnomuzikológusra volt szükség, nekem viszont nem volt kapcsolatom hazai zenetudósokkal. A hosszas késedelem és a tekintélyes távolság miatt már nem is számítottam arra, hogy sikerül valaha az életben publikálni a zenei anyagot. Aztán, váratlanul, 2004-ben ausztráliai lakóhelyemre, Perthbe érkezik egy levél, ismeretlenül, nevezetesen Lázár Katalin ismert finnugor népzenei szakértőtől, aki korábban már három osztják–vogul expedícióban vett részt. És akit érdekel az én anyagom, mert szeretne tovább lépni és más finnugor népek muzsikájával is megismerkedni. Elképzelheti, mennyire megőrültem. Rögtön válaszoltam is: „*Drága Asszonyom! Életem legszebb napját szerezte, mert eddig, mindeddig Magára vártam!*”

– A hanganyag épségben megvolt még ekkor?

– Reszketve nyitottam fel a ládafiát, ahol a kb. 13 kilométernyi magnetofonszalagot őriztem, 1959–1966 dátummegjelölés alatt. Nem is annyira a mindig éhes ausztráliai egerek esetleges kártevésétől tartottam, mint inkább az anyag demagnetizálódásától. Ha meggondolom, azok a tekercsek azért nagy utat futottak be Zürjénföld–Moszkva–Budapest–London, majd onnan Ausztrália, Perth városa között. Kibontottam őket, és láttam, hogy szemre kifogástalan állapotban vannak. Az igazi tanúságtételre azonban Budapesten került sor, amikor Lázár Kati feltette a tekercseket a Zenetudományi Intézet laboratóriumában. És igen, a kitűnő német Agfa magnótekercseknek hála, az anyag több mint negyven év után is kiválóan szól! Elmondhatom, hogy nagy kő esett le a szívemről és nagy volt az örömöm, hogy végre közzétehetjük ezt az eddig ismeretlen kincset.

– Minek köszönhető, hogy ezek a tekercek ennyit utaztak? Mi készítette gazdájukat, Vászolyi Erik tanár urat, hogy elhagyja hazáját és ennyire hosszú utazásra vállalkozzon? Ha jól tudom, 1968-ban hagyta el Magyarországot, tehát nem az ismert emigrációs hullámok sodorták magukkal...

– Igen, Vászolyi tanár úr 1968-ban, augusztusban, amikor a Varsói Szerződés legyőzhetetlen csapatai bevonultak Csehszlovákiába, akkor azt mondta, hogy: „Köszönöm szépen, ezt nem!” Egyértelműen ki kellett nyilvánítanom, hogy nem vagyok hajlandó egy olyan államban élni, amelyik a hiéna szerepét játssza egy tigris mellett (becézzük tigrisnek az oroszokat). Hogy a szovjetek bevonultak Prágába, önmagában megbocsáthatatlan, de ez még talán nem kötötte volna a talpam alá az útilaput. Ámde az, hogy velük együtt magyar csapatok is... Akárhogy nézem, a magyar honvédség segédcapatokként részt vett ebben a gyalázatos és menthetetlen és megbocsáthatatlan akcióban. Ráadásul pontosan akkor, amikor az 1938-as bécsi döntés dísznóságainak a harmincadik évfordulóját éltük. Szóval, Vászolyi tanár úr akkor fogta a – mivel, azt hiszem, nem is volt kalapja – motyóját (amibe belerakott több példányt az 1964-ben megjelent *Zürjén népmesék* című kötetéből, valamint egy kupac fényképet, amit nem akart itthon hagyni a belügyes elvtársaknak) – és elment a fenébe!

– Szeretném, ha megerősítené azt a gyanúmat, mely szerint lehetett, kellett, hogy legyen jócskán egyéb előzménye is ennek a súlyos döntésének. Önre ugyanis fiatal nyelvészként (külföldi tanulmányutakkal, publikációkkal a háta mögött) ígéretes tudományos karrier várt idehaza is.

– Várt volna, ha – túl a második zürjénföldi expedíción is – nem kísértett volna ennek a hazai karrierlehetőségnek éppen az ellenkezője. Az én életemet, közelebről itthoni tudományos pályafutásomat ugyanis bizonyos, politikainak minősített ügyek megpecsételték. 1964-ben részese voltam Hajnóczy Péter hírhedt zászlótépeses ügyének, mint az azóta elhunyt író valamikori középiskolai tanára és barátja (az ex-tanítványom által leszakított zászlót elrejtteni igyekező). Akkoriban aspirantúráim második évét húztam le. Nagy kegy volt, hogy ötvenhatos hertelenkedésemet nagylelkűen feledve, több év penitenciája után felvettek aspiránsnak. Mindezek után érthetően várták el tőlem, hogy befogom a szám és meghúszom magam, ha jól akarok. Ehelyett mi történt? A Hajnóczy-ügy másodfokú tárgyalása után – holott „csak” bírói figyelmeztetést kaptam – a periratokat annak rendje s módja szerint megküldték az MTA személyzeti osztályának, ahol automatikusan adtak egy fegyelmet (bár ez csaknem mellékes), majd az aspirantúra sikeres elvégzése után nagy ívben rúgtak ki a Magyar Tudományos Akadémiáról: szóba se jöhetett, hogy tudományos kutatói avagy oktatói állásban építsem a szocializmust, s mindezt Ortutay Gyula, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának elnöke személyesen vágta a képembe. Ezt követően döntöttem úgy, hogy mivel nekem otthon babér nem terem, legokosabb külföldre távoznom. Ehhez adta meg az utolsó lökést aztán dicstelen részvételünk a csehszlovákiai bevonulásban. A külföldre távozás pedig előbb Angliát, majd Ausztráliát jelentette.

– Elnézést, ha kissé földhözragadt vagyok, de csak megkérdem, hogy ezzel a rovott múlttal hogyan kapott egyáltalán útlevelet?

– Hát igen, ez helytelen volt, elvtársak, az éberség teljes hiánya! Komolyra fordítva: jogos a kérdés, és nyilván volt olyan is „ott fönn”, aki ezt így fölvetette. Ámde ne feledjük, hogy az 1964-es zászlótépeses ügy miatt sem rúgtak ki az aspirantúráról (megúsztam egy fegyelmivel). Egyet azonban ne tessék elfelejteni. Vászolyi elvtárs közismerten gyanús káder volt politikailag meg egy kicsit afféle bohémnek is számított, szakmailag viszont, ha tetszik, ha nem, jól teljesített, és ezen a szinten komoly támogatást is élvezett. A mai napig büszke vagyok arra, hogy szakmailag engem egy Pais Dezső, egy Kniezsa István, egy Németh Gyula, egy Hajdú Péter és Lőrincze Lajos támogattak! Vélhetőleg ennek köszön-

hető, hogy aspiránsként (a zászlótépeses ügy és egyebek ellenére) külföldre mehettem, s 1966-ban sor kerülhetett második zürjén utamra, amikor már tényleg otthon éreztem magam a távoli északon, és még több kilométernyi zürjén anyagot (narratívákat, folklórt, népdalokat) vettem föl s hoztam haza. Ezek ma is megtalálhatók odafönt ős Buda várában: az MTA Zenetudományi Intézetének az archívumában őrzik, digitalizálva.

– *Azért zürjénföld, mint a testvéri Szovjetunió része, csak-csak szocialista relációnak számított (hogy a korabeli hivatali zsargont használjam), ám Helsinki, ahol tudományos kongresszuson vett részt, vagy Cambridge már az átkos kapitalista világrendszerhez tartozott...*

– A két város együttes említése szerencsés, mert az én sorsom szempontjából is összetartoznak. Tudományos indokból Vászolyi tanár urat két hétre kiengedték Helsinkibe 1965 augusztusában, a Nemzetközi Finnugor Kongresszusra. A kongresszus tiszteletére adott szovjet (!) követségi fogadáson jött létre aztán az a bizonyos történelmi kézfogó egy angol úrral, John Gordon Coates-szal, mely engem utóbb Cambridge-be segített. A valamikori angol diplomata ugyanis eltökélte, hogy tudományos pályára lép, és hogy doktori értekezését a zürjén irodalomról írja. Így kezdődött évekig tartó levelezésünk, melynek részeként szereztem neki zürjén könyveket, miegymás. Meg is írta disszertációját 1968-ra, de akkor kiderült, hogy senki nincs egész Nagy-Britanniában, aki zürjénül értene, és le tudná vizsgáztatni. A szovjetektől (oroszoktól) vizsgáztatót kérni körülményes, nehézkes, bizonytalan volt – és nem is kívánatos. Így került sor arra, hogy a cambridge-i egyetem Vászolyit kérte fel az egyik vizsgáztatónak. Az én kiutazásom, az itt kezdődött. A doktori vizsga sikeresen lezajlott, és utána jöttem volna haza. Arra nem számítottam, hogy a szovjet elvtársak közben megszállják Prágát. Ez volt számomra az a bizonyos utolsó csöpp a pohárban...

– *Szeretném, ha angliai tartózkodásáról is felidéznék emlékeit. Annál is inkább, mivel az – a biztató kezdet dacára – viszonylag rövidre sikeredett, s hamarosan Ausztrália felé vette az irányt.*

– Miután John Coates nem sokkal később megkapta a doktorátusát, mi azon voltunk, hogy Angliában megpróbálunk finnugrisztikát teremteni. Én Cambridge-ben kaptam a Claire College-tól egy kétéves ösztöndíjat – Visiting Fellow lettem. Így egzisztenciálisan még rendben is lett volna a dolog, legfeljebb távlatilag volt kétséges az, hogy érdemes-e Angliában maradnom, mert bizonyos idő után eldőlt az, hogy itt finnugrisztika nem lesz. Na most akkor hova menjek? Európában nem voltak kedvező lehetőségek számomra, Amerikát meg sose szerettem. Kanadában kaptam volna állást antropológiai területen: az északi őslakosok, eszkimók, indiánok komplex vizsgálatához lett volna felhasználható az én finnugor területen szerzett tapasztalatom. Csakhogy én a zürjéneknél megfázítottam a lábamat, Cambridge-ben már fáj a térdem, bicegtem. Mivel az angol klímát se nagyon bírtam, a tíz hónapos kanadai tél se javított volna az állapotomon. Úgyszólván a semmiből halászta elő egy amerikai kollégám, hogy lent, az ausztráliai Perthben éppen egy tudományos kutatót keresnek, aki az ausztrál bennszülött nyelveket fölterképezi. Hát igen, de hagyjam akkor egész eddigi pályafutásomat? Erre ő, jellegzetesen amerikai mentalitással azt mondja: „Nem hagyod ott, mert amit megtanultál, majd ott adaptálsz!” Először meghökentem, de átbeszéltük a dolgot, és végtére neki sokban igaza lett.

– *Sikerült tehát adaptálni az arktikus zürjéneknél szerzett különféle tapasztalatokat az Egyenlítő környéki ausztrál bennszülöttek világának tanulmányozásához?*

– Fokozatosan nyilvánvaló lett, hogy igen. Először persze minden nagyon idegen volt és nagyon újszerű, természetesen. És rendkívül érdekes. Nyomasztott, hogy keveset tudtam az ausztráliai fekete bennszülöttekről. Még kevesebbet a nyelveikről, noha már Cambridge-ben, a könyvtárban előhalásztam minden létező szakirodalmat, úgyhogy

ennyivel fölkészültebben érkeztem ki Ausztráliába. 1970-ben kerültem ki Perthbe, majd hamarosan elkezdtem fönt, az északi Kimberleyben különböző ottani őshonos nyelveket tanulmányozni. Persze nincs olyan, hogy „a bennszülött nyelv”, mert még mindig létezik mondjuk száz különböző bennszülött nyelv – amit beszélnek is. Minél eldugottabb egy hely, annál nagyobb esélyünk van, hogy ilyet találjunk. Kimberley elég eldugott csücsök, úgyhogy arrafelé ma is találni több mint húsz fekete nyelvet. Nyelvet, úgymond, és nem nyelvjárást! Ezek a nyelvek annyira különböznek egyik a másiktól, mint az örmény az angoltól, és mind a kettő a magyartól. Tehát nem nyelvjárásokról van szó. A kérdést bonyolítja, hogy egy-egy nyelven belül (amelyet, mondjuk, összesen 300 ember beszél) még lehetnek nyelvjárások is. Ez már vicces és elképzelhetetlen egy európai számára.

– *Itt vetem közbe, hogy Ausztrália bennszülött nyelvei címmel 2003-ban (L'Harmattan Kiadó) itthon is megjelent erről egy kötete, amely – amellet, hogy általános áttekintés a témáról – mint megtudtam, eredetileg magyar egyetemi hallgatóknak szánt alkalmazott nyelvészeti segédkönyvek indult. A könyvből, az ott közölt fotókból is kitérnek, hogy jó kapcsolatokat alakított ki a bennszülöttekkel, akik így készségesek, segítőkészek voltak önmel.*

– Időközben engem is kezdtek megismerni Kimberleynek a feketéi, persze. Különös voltam számukra, mert furcsa akcentussal beszéltem angolul. De még lényegesebb volt, hogy ez a furcsa, fehér fickó azért csavarog itt, hogy leüljön velük a porba és megtanulja az ő nyelvüket. Ilyet még nem láttak azon a környéken! Na, most akkor a továbbiakban annyival még furcsább ez a fehér fickó – a lehetetlen akcentusával –, merthogy törődik a feketékkel, nem rúg beléjük, hanem emberszámba veszi őket. Ez bizony szokatlan volt akkoriban. Mindehhez hozzáadódik még Vaszolyi tanár úrnak az a tapasztalata, hogy nagyon szép dolog itt ülni a hűgyszagú, vörös porban, ezekkel a feketékkel, és nyelvészeti trükköket játszani – mert szép dolog a nyelvtudomány. Mindeközben viszont fekete nyelvmestereimnek korgott a hasa – és néha ezt is följegyezte a magnetofon. Aztán a gyermekeiknek, akik ott körülálltak minket, azoknak ötcentis takony lógott ki az orrából, meg fülbetegségük volt, meg szembetegségük volt, meg minden egyéb betegségük volt. És szintén korgott a hasuk. Hát ennyi gyomorkorgást meg ennyi nyavalyát... Először fogtam magamat, beültem a terepjárómba, behajtottam a legközelebbi faluba és vettem egy birkát. Agyoncsaptuk, megsütöttük, és akkor mindenki jóllakott.

– *Ezt lehet csinálni hetekig, lehet csinálni hónapokig esetleg, de ez nem megoldás hosszú távon.*

– A jótékonykodás nem megoldás! Ezért, majdnem három év után, azt mondtam, hogy ez így nem megy tovább, mert én nem vagyok hajlandó itt a nagy fehér nyelvész játszani, miközben a bennszülöttek éheznek, meg betegek, meg tetvesek. És a perspektíva az, hogy minél előbb kihalnak, annál jobb! Erre a perth-i egyetemen, mi, hasonlóan gondolkozó fiatal értelmiségiek (szociológusok, nyelvészek, néprajzosok meg antropológusok) összedugtuk a fejünket, és azt mondtuk, hogy: „Ez így nem mehet tovább!”. Voltunk vagy húszan, és megpróbáltunk valami praktikus dolgot kitalálni. Aztán nosza, kipattant az isteni szikra! Több isteni szikra pattant ki, és nosza elkezdtek bombázni az ausztrál kormányt, a különböző minisztériumokat. Például az építésügyi minisztériumot azért, hogy építsenek nekik házakat! És ehhez – az építész-kollégák jóvoltából – voltak megfelelő terveink, amelyek alapján el is kezdődtek az építkezések. Hosszú, szívós munkával sikerült elérnünk az oktatásügyi minisztériumnál is, hogy bevezessék a kétnyelvű oktatást! Az óvodában, meg az eleminek az első osztályában még az anyanyelvén beszél a bennszülött gyerek, és fokozatosan vezetik be az angolt, amit az érettségire már tökéletesen tudni fog. Mi indítottuk el a nagy sikerű bennszülött tanítóképzést, no meg az egészségügyi szolgálat

megszervezését is, melynek eredményeképpen most már van elég orvosuk, ápolónőjük, szociális gondozójuk.

– *Hát bizony, mindezek nem tipikusan nyelvérszi feladatok. Egyik volt kollégája ráadásul krokodilos fényképeket mutatott önről...*

– Amit az előbb emlegettem, az mind rendben van, azzal a szépséghibával, hogy az mind állami pénzből jött. Így a feketét változatlanul parazitának tekintették, aki a fehérek támogatásából, állami pénzből él (arról persze mélyen hallgattak, hogy korábban ezeknek a feketéknek elvették az életterét, a földjüket, a szabadságukat, a megélhetésüket.) Szóval, ameddig a saját lábán nem tud megállni a fekete, addig ezek csak részmegoldások! Akkor mi a megoldás? Az, hogy találjuk meg és használjuk ki, amit mi úgy hívtunk, hogy: „*local economic resources*” (helyi gazdasági erőforrások). Ez mit jelent? Azt, hogy fönt, a tropikus észak-ausztrál vidéken, ahol honos faj a krokodil, állami kezdőtőkével farmokat létesítettünk, ahol krokodilt kezdtünk tenyészteni, ennek bevételét pedig a feketék kapták meg. Odafönt a trópusokon a krokodil volt a „helyi gazdasági erőforrás”, kicsit lejjebb, a féltropikus vidéken, ahol nem él meg a krokodil, a teknősbéka tenyésztését vezettük be kereskedelmi céllal. Azt is el lehet adni, és akkor a pénz megint jön a feketéknek. Közép-Ausztráliában, ahol se teknőc, se krokodil, ott pedig az emu él, az ausztráliai strucc. Kiderült, ahogy az ausztrál krokodil bőre érték, úgy az emunak a bőre is az, mert szakszerű földolgozás után tisztas bevételt jelent a feketék számára. Mint az eddigiekből kitűnik, a zürjénföldi terepmunka tapasztalatait lehetett adaptálni Ausztráliában is. De nem csak a terepmunkáét. Azt, hogy én Ausztráliában krokodilokat tenyésztek, ezt az ötletet szintén a zürjén hómezőkről vittem le. Mert a zürjéneknél létezik rénszarvas-tenyésztés meg sarkiróka- és cobolytenyésztés. És ezen az alapon működnek virágzó gazdasági vállalkozások. Én úgy gondolkodtam, hogyha ők tudnak rénszarvast tenyészteni északon, az arktikus zónában, és én itthon, Magyarországon tudok disznót hizlalni, akkor miért ne tudnék krokodilt tenyészteni Ausztráliában? Egyszerű következtetés.

– *Számomra Tanár úr példája azt mutatja, hogy sokszor nem árt, ha egy nyelvészbe gyakorlati érzék is szorul, nem beszélve bizonyos szociális érzékenységről...*

– Hát persze! Az, hogy nyelvészkedünk, az egy magánügy. Ám a nyelvészkedés közben emberekkel találkozunk, akik segítik a munkánkat, sőt, akik nélkül nem is nyelvészkedhetnénk. Ehhez nem kell zsenialitás: egész egyszerűen a józan paraszti eszünket kell elővenni!

– *A hosszú és sokirányú tevékenykedés közben csak eljárt az idő, s Tanár úr mára 75 esztendő lett. Mivel telnek a napjai?*

– 1995-ben nyugdíjba vonultam, és azóta magánemberként végzem a dolgaimat. Tartom a kapcsolatokat. Az én öreg, fekete haverjaim, azok olyan fiatalok, mint én, de a gyermekeik viszik tovább a zászlót. Az igazgató, akit akkoriban még én választottam ki a bennszülöttek közül 20 éves korában az első korokodilfarmon, ő még mindig a helyén van. E-mailen tartjuk a kapcsolatot – de néhanapján föl is megyek. Örömmel tölt el az, ahogy az ausztráliai őslakosok sorsa az 1970-es évektől máig alakult. Ami az ausztrál kormányokat illeti, iparkodtak tenni valamit, és nem is keveset a bennszülötteikért, és százmilliókat költöttek rájuk jól vagy kevésbé jól. Közben lezajlott egy nemzedékváltás őslakosaink körében is, és ez több gondot megoldott, mint amennyit nem. Nagy általánosságban a bennszülöttek nem csupán alkotmányos jogaikkal tanultak meg élni, hanem végre az ebből származó lehetőségeiket is kihasználják. Mai életkörülményeiket össze sem lehet hasonlítani a negyven évvel ezelőtti állapotokkal. Tisztességes lakásviszonyok között élhetnek, ha akarnak; egészségügyi ellátásuk, táplálkozásuk, testkultúrájuk sok mással együtt lényegesen javult. Iskolázottságuk az elemin túl is ígértes. Munkanélküliségük jelentősen csökkent, keresőképességük és jövedelmük határozottan javult. Az új szövetségi kormány nagyvállalkozók

támogatásával a közeljövőben 50 000 (igen, *ötvenezer!*) új munkahelyet teremt csak őshonos polgárainknak. Vállalkozó kedvű, értelmes és törekvő feketék kezdenek feltűnni az üzleti életben is. Manapság bőven találni bennszülött rendőrt, banktisztviselőt, ápolónót, tanítót, kerül még professor is közülük. A politikai és társadalmi életben jelentős mértékű autonómiát és érdekképviseletet élveznek. Nemrégiben találkoztam egy öreg fekete barátommal, akivel 1970-ben ismerkedtünk össze, s ő mondotta körülbelül a következőket: „*Hát tudod, Erik, azóta csináltunk sok marhaságot, nem minden sikerült úgy, ahogy szeretttük volna, de azért csak elértünk valamit, s talán nem is keveset...*” Igazat adtam neki, szívből és igazán.

Közben itt van az ausztráliai magyar közösség is, néhanapján oda is ellátogatok: magyar nyelvtanfolyamot meg magyar történelmi tanulókört vezetek kinti magyar gyerekeknek. A felnőtteknek pedig művelődéstörténetet és magyar történelmet tanítok. Augusztus 20-án például az ünnepségünkön Szent Istvánról szónokoltam.

– *Talán nem alaptalanul gondolom azért, hogy aki egész életét munkálkodással, sőt, a tudomány szolgálatában töltötte, annak még ezen a területen is akadnak tennivalói...*

– Öreg ember nem vénember, tehát amíg szusz van bennem, körmölök. Tervem, munkám van bőven. Pillanatnyilag magyar néprajzos kollégáimnak állítok össze egy terjedelmes kompendiumot az ausztráliai őshonos csoportokról és nyelvekről: lokalizáció, lélekszám, névváltozatok, a nevek magyar kiejtése, szakirodalom. Néhány száz címszóról van szó, nagy az anyag, és már unom, de befejezzük. Annyival inkább, mert akkor visszaterhetek néhány dédelgetett zürjén témámhoz, mint például a zürjén rénszarvas-tenyésztés kialakulása a XVI. századtól mostanáig. Izgalmas téma, amelynek vannak ökológiai, földrajzi, történelmi, gazdasági, néprajzi és nyelvészeti aspektusai, és ezeket szépen egybe kell foglalni, kimutatni kölcsönhatásaikat, hogy a témából egy értelmes kerek egész alakuljon ki. Amikor ezzel megvagyunk..., de talán ne ragadtassuk el magunkat: megérzésem szerint van olyan tervem, amit majd csak következő életemben válthatok valóra, ám ezt ne firtassuk tovább.

– *Láthatóan jól, mit mondjak, „otthon” érzi magát ma is Budapesten, és ez így is van rendben. Sűrű a programja, teli baráti találkozóval. Gondolt-e arra, hogy – nem egy „külföldre szakadt hazánkfiahoz” hasonlóan – Ön is véglegesen visszatelepül Magyarországra?*

– Természetesen igen. Még 1989-ben. Utána is még egy-két évig. Nem egy „külföldre szakadt hazánkfia”, ahogy nevez minket, hazajött, körülnézett és felajánlotta szolgálatait, tapasztalatát, tudását, pénzét, többnyire ingyen. Aztán kevesen telepedtek haza közülünk. Miért? Mert itthon általában vállvonogatás, ajakbiggyesztés, közöny, idegenkedés, elutasítás fogadott minket. Nem kellettünk a rendszerváltás utáni magyaroknak itthon. Persze hogy egy magamfajta csodabogár nem kell, azt megértem, noha boldogan tanítottam volna például angolt, és talán kicsit gyakorlottabban, mint olyik itthoni kollégám (Kínában évekig jó voltam angol vendégprofesszornak). De jöttek volna haza pénzügyi, közgazdasági, műszaki és üzleti szakemberek, akik szép pályát futottak be valahol Nyugaton, és volt bőven szakértelmük és tapasztalatuk, ami ugyancsak kapóra jött volna hazai kollégáinknak. Intő példának jó volt szegény Kazár Lajos pályatársam esete. Egyebek között Japánban is tanulta a szamurájok nyelvét, Ausztráliában ezt a legjobb ottani egyetemen professzúrával honorálták, megsüvegezték ezt az embert hat földrészen. Mert pedigriglen a bőre alatt is magyar volt, a rendszerváltáskor eladta Ausztráliában birtokát, csordáját, mindenét pénzzé tette és indult haza. Itthon aztán évekig kilincsel, házalt egyetemről egyetemre és árulta a tudományát, mint holmi kolduskirályfi. Mi volt rá a válasz? Egyik aijtót a másik után vágták be utána, olykor úgy beszéltek vele, mint holmi kéregető jöttmenttel, máskor kiröhögtek, de a tudománya nem kellett senkinek széles e hazában. Kazár Lajos tönkrement előbb lelkileg, utóbb testileg is, és végül belehalt a hazatelepülésbe.